

Boganmeldelser

Karsten Hagel-Sørensen, Ulrich Haltern, Henning Koch og Joseph H. H. Weiler, red. (2010)

Europe. The New Legal Realism.

Essays in Honour of Hjalte Rasmussen

København: DJØF Publishing, 860 sider, kr. 850,-

Europe. The New Legal Realism er en hyldest til juraprofessor Hjalte Rasmussen, der i december 2010 fyldte 70 år. Hjalte Rasmussen er mere end noget andet berømt og berygtet for sin doktordisputats: *On Law and Politics in the European Court of Justice (1986)*, hvor han meget mod tidens trend tog hul på diskussionen om, hvorvidt EU-domstolen er en politisk orienteret aktør, der benytter sig af juridisk aktivisme for at fremme den Europæiske integrationsproces.

Man kan mene meget om Hjalte Rasmussen – og det er der uden tvivl også mange, der gør. Men det er uanset hvad lidt af en bedrift at have inspireret og provokeret 45 af de mest anerkendte forskere, der gennem tiden har beskæftiget sig med EU-domstolen, til at bidrage med deres syn på EU-domstolen som aktør i én og samme bog.

Bogen er med 860 sider en mastodont på sit felt. Blandingen af politologiske og juridiske bidrag afspejler ganske glimrende Hjalte Rasmussens egen forskning i krydsfeltet mellem jura og politik. Bogens indlæg favner alt fra debatten om medlemsstaternes suverænitet, demokratisk underskud, argumenter for og imod domstolsaktivisme, konsekvenserne af Lissabon-traktaten, over til de mere juridisk tunge gennemgange af EU-domsto-

lens fortolkninger og praksis på specifikke områder gennem tiden. Der er tale om tværfaglighed, når det er bedst.

Fælles for indlæggene er, at de er et udtryk for en hyldest og kærlig kritik af Hjalte Rasmussens forskning – med en antydning af provokation.

Karen Alter vælger således i sin hyldest: *On Law and Policy in the European Court of Justice: An American Perspective* at sammenligne Hjalte Rasmussens studie af EU-domstolen med den lille dreng, der påpeger, at Kejseren er nøgen i H.C. Andersens eventyr om Kejserens nye klæder. Hun understreger i den forlængelse, at der ikke kan herske tvivl om Hjalte Rasmussens påstand om, at EU-domstolen har overskredet den rolle, den oprindelig var tiltænkt i TEU. Hun fremhæver dog samtidig, at Joseph Weiler med bogens første bidrag har ret i, at Domstolen fortsat forfølger en mission, der er udstukket af Unionens grundlæggere, hvilket måske er den væsentligste årsag til, at Domstolen har haft mulighed for at fastholde sin integrationsvenlige kurs.

Til den mere kritiske kategori hører indlæg som Peter Bierings med titlen: *Has the Court of Justice ever taken Integration too far?*, hvor det konkluderes, at EU-domstolen til trods for enkelte aktivistiske domme aldrig har taget integrationen for langt. En konklusion, der uden tvivl er blandt de mere provokerende i forhold til Hjalte Rasmussens egen forskning.

Den kærlige kritik kommer mere end noget andet sted til udtryk i den forhenværende Generaladvokat ved EU-domstolen, Miguel Poires Maduros, bidrag: *Interpreting European Law – On Why and How Law and Policy Meet at the European Court of Justice*. Her forsvaret Maduro med sjælden indsigt den teologiske og metateologiske tilgang, som har dannet udgangspunkt for hans eget arbejde ved EU-domstolen. Et forsvar, som står i skarp kontrast til Hjalte Rasmussens synspunkt.

Hjalte Rasmussen har i en menneskealder provokeret og udfordret forskere af EU-domstolens virke. Hans festskrift står tilbage som et bevis på de sind, han har sat i kog, og de forskere han har inspireret. Hvorvidt bogen er et udtryk for ny og banebrydende forskning i studiet af EU-domstolen, kan diskuteres. For en politolog er der samtidig en del af bidragene, der bliver lige lovligt juridiske i sin tilgang, men det skyldes formentlig, at det særligt er juristerne som Hjalte Rasmussen har formået at provokere med sit syn på Domstolen som politisk aktør.

Europe. The New Legal Realism er dog stadig en imponerende samling af tekster om EU-domstolen, der tilsammen giver en udførlig introduktion til de forskellige fortolkninger af EU-domstolens historie og dens rolle i skabelsen af en Europæisk Union.

Gry Midttun
Forskningskoordinator
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Martin Marcussen (2010)

Den danske model og globaliseringen
Samfundslitteratur, kr. 298,-, 240 sider

Er den danske model køn nok til verden?

Forrige år startede jeg en forelæsning for et hold 3-års studerende med at spørge om, hvad globalisering egentlig er. Først var der stilhed. Og så, efter alt for lang tid, var der én ud af de små hundrede studerende, der spagt begyndte at sige noget om grænsernes faldende betydning, øget handel på tværs osv. Oplevelsen illustrerede for mig, hvor svært det er for de fleste at definere begrebet globalisering. Der er tale om et begreb, der på dansk alene genererer 1.200.000 hits ved en simpel googlesøgning, og som konstant nævnes i forbindelse med politiske, kulturelle, økonomiske, sikkerhedsmæssige (fortsat selv listen) problemstillinger. Men meget sjældent stilles spørgsmålet om, hvad globalisering egentlig betyder.

Det var derfor med spænding, at jeg begyndte at læse Martin Marcussens bog om globalisering, EU, og den »danske model«. Bogen er i første omgang skrevet til undervisningsbrug, og der er i høj grad brug for kvalificerede bidrag, der kan medvirke til en nuanceret undervisning, debat og forståelse af globaliseringen og Danmarks politiske udfordringer og muligheder. Overordnet set er bogen fremragende og samtidig nødvendig. Den burde blive fast pensum på de fleste samfundsrelaterede uddannelser i Danmark, og den kan varmt anbefales til alle med interesse for emnet. Den formidler de centrale problemstillinger på forbilledlig vis, er velstruktureret og tager samtidig stilling til sit materiale. Det gør bogen både vedkommende og nærværende. Hvert kapitel afsluttes med henvisninger til videre undersøgelser og forskellige spørgsmål til videre refleksion, som ofte tager udgangspunkt i konkrete cases. De fleste af disse er nyttige og velvalgte. I det følgende vil jeg kort præsentere bogens indhold, hvorefter jeg afslutningsvis vil rejse nogle

kritiske spørgsmål, som jeg trods alt mener, bogen også fordrer.

Marcussens ærinde er todelt. For det første søger han at præsentere en forståelse af, hvad globalisering består i, og hvorledes globalisering påvirker dansk politik. For det andet præsenterer bogen en analyse af, hvad den danske model er. Herimellem diskuteres EU som et filter, der medierer relationen mellem globalisering og staten (her Danmark). Udgangspunktet er, at den såkaldte danske model har været betragtet som utrolig succesfuld, og den har været set som nøglen til at kunne kombinere velfærd med konkurrencedygtighed. Et gennemgående budskab i bogen er imidlertid, at »topmodeller« historisk kommer og går. Ingen kigger længere til Japan for inspiration. Der er derfor ikke noget overraskende ved, at Danmark efter i en årrække at have været den internationale politisk økonomiske duks ikke længere tegner vejen fremad for de andre lande. Spørgsmålet er så, hvordan den danske model ser ud, hvordan den udfordres af globaliseringen, og hvor den er på vej hen.

Kapitel 1 startes med spørgsmålet om hvorvidt Danmark er globaliseringsparat. Kapitlet introducerer bogens struktur og en model: to kapitler om globalisering, et om EU og tre om forskellige aspekter af den danske model. Den overordnede struktureringslogik er at starte med en empirisk og en teoretisk præsentation af globaliseringsfænomenet, efterfulgt af en analyse af EUs rolle som mediator mellem de europæiske stater og globaliseringen. Endelig undersøges den danske model grundigt. Globalisering defineres kort som »en proces, hvorved der skabes forbindelser mellem folk på tværs af kloden« (p. 15). Det vender vi tilbage til. I dette kapitel virker læseforslag til »baggrund« undtagelsesvist skævt, idet der udelukkende henvises til rapporter fra Dansk Industri og Regeringen, som man umiddelbart kan forvente at indtage en

mere positiv holdning til globalisering end fx fagforeninger eller NGO'er.

Globaliseringens empiriske dimensioner præsenteres i kapitel 2. Her bestræber Marcussen sig på at præsentere kvantitative indikatorer på økonomisk, samfundsmæssig og politisk globalisering. Det vil sige udelukkende indikatorer der kan måles og sammenlignes. Herved afskrives mere fortolkende diskussioner om, hvilken forskel en øget global bevidsthed og identifikationspraksis måtte have. Dette ligger dog fint i tråd med bogens tilgang til stoffet, der som helhed er kvantitativ og rationalistisk. Konklusionen er ikke overraskende, at globaliseringen er mangefacetteret og stigende.

I kapitel 3 vendes blikket mod globaliserings-teorien. Præsentationen følger en opdeling mellem skeptikere og globalister. Netop på grund af globaliseringens mangefacetterede betydning er det yderst komplekst at opstille en uddybende taxonomi over teorien, men Marcussens greb giver en udmærket introduktion til de vigtigste debatter. De to gennemgående spørgsmål i kapitel 2 og 3 er for det første, hvorvidt globalisering i virkeligheden »kun« er internationalisering. Det er et spørgsmål, der følger os igennem hele bogen, og jeg vender tilbage til det nedenstående. For det andet hvorvidt globalisering er et nyt fænomen. Her følger Marcussen i rækken af teoretikere, som anerkender, at globaliseringen ikke er et nyt fænomen, og at verden målt på mange indikatorer var mere integreret og åben i slutningen af det 19. århundrede og frem til 1. verdenskrig. Der er dog en intensitet over den nuværende bølge af globalisering, som gør den til noget særligt.

Kapitel 4 vender blikket mod EUs funktion i forhold til globalisering på den ene side og Danmarks politiske system på den anden. I forhold til globaliseringsdiskussionen præsenteres EU som både et skjold og en forstærker af globaliseringen. Denne kobling er

begrebsmæssigt en af bogens sværeste at udføre og også den, jeg finder mindst overbevisende. For hvad er globalisering indenfor EU? At EUs konkurrencepolitik fx skaber større åbenhed mellem EU-lande, er ikke nødvendigvis en indikator for en reel global integration. Det, der beskrives som EUs globaliseringsforstærkende effekt, virker umiddelbart snarere som regionalisering. Det lægger op til en diskussion om forholdet mellem regioner og det globale, som Marcussen vælger ikke at tage. På bogens præmisser er det nok en klog beslutning, men det efterlader undertegnede en smule skeptisk i forhold til den nævnte diskussion om EU som skjold og forstærker. Men når det er sagt, rummer kapitlet i øvrigt en nyttig og vellykket præsentation af det styringssystem, der opstår i samspillet mellem EUs og den danske stats institutioner.

Fra kapitel 5 snævrer fokus ind på de danske offentlige institutioner. Marcussen starter med at give historisk overblik over udviklingen af forskellige regeringsrationaler siden 2. verdenskrig med fokus skiftet fra management til governance. Efterfølgende adresseres litteraturen, der går under navnet *Varities of Capitalism* (VoC). I globaliseringens tidlige akademiske karriere som begreb (1980'erne og 1990'erne) var den såkaldte konvergenstese udbredt. Den siger, at den globale konkurrence vil føre til en gradvis homogenisering af staters økonomiske modeller. VoC litteraturen har afvist denne tese og i stedet undersøgt, hvordan forskellige økonomiske modeller trives og giver forskellige fordele. I overensstemmelse hermed konkluderer Marcussen, at man ikke kan udpege én model som værende den bedste. Som sådan virker globaliseringen nok som katalysator for institutionel forandring, men forandringen kan gå i mange forskellige retninger.

De danske værdier er temaet for kapitel 6. Logikken her er, at der kan være noget særligt ved dansk kultur og værdier som gi-

ver konkurrencemæssige fordele. Til en start præsenteres en kortlægning af det danske værdilandskab. Mange af de ting der fremhæves vil komme bag på få. Flade hierarkier, uformelle arbejdsrelationer, samtalebaseret ledelse, stor tillid til institutioner og andre mennesker etc. I analysen af værdier i den offentlige sektor er det interessant at læse, at topledere i centraladministrationen generelt mener at sprogkompetencer og interkulturel viden ikke har så stor betydning for deres arbejde. Det tyder umiddelbart på et paradoks mellem, at Danmark har været succesfuld og er blevet en rollemodel for andre lande i EU og i verden, samtidig med at der tilsyneladende hersker en vis indadvendthed i centraladministrationen.

I det sidste kapitel er det organiseringen af det danske erhvervsliv, der er i fokus. I første del refereres der dels til diskussionen af danske værdier, og hvad det betyder for det danske erhvervsliv, og dels til det danske »innovationssystem«. Her er konklusionen, som det ofte er gennem bogen, at man ikke kan sige noget entydigt om den institutionelle »indpakning« af danske virksomheder. Det institutionelle miljø giver både en kontinuitet og en sikkerhed, men er samtidig under konstant forandring. Anden del af kapitlet omhandler den internationale organisering af erhvervslivet. Her genoptages diskussionen om, hvorvidt dansk erhverv er globalt eller regionalt. Svaret afhænger af hvilke dele af produktionen og organiseringen, man kigger på. Når man kigger på datterselskaber er danske selskaber udpræget regionale mens outsourcing foregår på globalt plan.

Det konkluderende kapitel samler selvfølgelig op på de foregående kapitler og vender tilbage til spørgsmålet om fremtidsudsigterne for den danske model. Er den holdbar? Pointen er selvfølgelig, at der ikke er noget klart svar. At modellen hele tiden udvikler sig. At man dårligt kan tale om én model. Herudover er det ikke usandsynligt, at der vil komme

andre successkriterier på banen, når nationale økonomiske modeller skal sammenlignes og vurderes. Marcussen foreslår selv bl.a. social og miljømæssig holdbarhed. Som sådan gives der ikke noget entydigt svar på hvorvidt den danske model er globaliseringsklar, men bogen giver et væld af perspektiver og oplysninger til at diskutere præmisserne for – og mulige svar på – spørgsmålet.

Som overstående gennemgang gerne skulle gøre klart, kommer bogen godt omkring, og den rummer et væld af empirisk og analytisk materiale, som gør bogen både særdeles velegnet til undervisning og oplysende for den alment interesserede læser. Som sådan ville den have klædt mine førnævnte studerende betydeligt bedre på til at engagere sig i spørgsmålet om, hvad globalisering er, og hvad dens konsekvenser er. Så langt så godt. Et andet kriterium for at vurdere en bog som denne er, om den udfordrer vores forståelse af »den danske model« og »globalisering« – gør bogen det? Både ja og nej. Ideen om den danske model udfordres, ja nærmest hudflettes. Men globaliseringen synes at trænge mere og mere i baggrunden. Og selvom der argumenteres for, at globaliseringen er et reelt og betydningsfyldt fænomen, så kunne man på baggrund af de mange diskussioner i kapitel 4-7 også have konkluderet, at verden ikke er globaliseret, men at den snarere er blevet mere internationaliseret og/eller regionaliseret.

Er det vigtigt? Ja, det er det. For internationalisering og regionalisering har nogle helt andre politiske konnotationer end globalisering har. Både regionalisering og internationalisering er noget vi aktivt bidrager til, mens globalisering ofte forstås, som noget vi tilpasser os og værner os imod. Og dermed bliver det politiske råderum påvirket. Hvis vi tager globaliseringen som socialt fænomen, skulle det nationale samfund spille en stadig mindre rolle. Ellers vil der være tale om internationalisering og ikke globalisering. Det

ligger således i globaliseringsbegrebet, at det nationale samfund ikke nødvendigvis er rammen for politisk, kulturel og økonomiske praksis. Der ligger med andre ord en potentiel modsætning mellem at diskutere globalisering og så at holde fokus på den nationale model.

Som sådan ligger min eneste reelle anke i bogens drivende spørgsmål: Er Danmark globaliseringsparat? Det faktum, at der er så stor både politisk og akademisk fokus på forskellige typer af nationale politisk økonomiske modeller, antyder, at verden måske ikke er så global, som vi tror. Og som det fremgår af ovenstående gennemgang, diskuterer Marcussen ofte, om det er globalisering eller noget andet, der er på spil. Til tider kommer Marcussen med formuleringer, som antyder en tvivl. En uskyldig metafor som »den globale afkrog« (p. 34) antyder med al tydelighed, at ikke alle dele af verden er lige globale. En sand globalisering fordrer et homogent og transparent rum, hvor der ikke er hverken folder, hjørner, blinde veje eller afkroge. Det spørgsmål, som står tilbage, er altså, hvorvidt globalisering som analytisk begreb fortæller os mere end det vildleder? Er det en præcis diagnose af verdens tilstand? Det havde derfor været fint, hvis bogen havde brugt lidt mere plads på at udfordre globaliseringsbegrebet *også*.

Jeppe Strandsbjerg

Adjunkt

Department for Business & Politics

CBS

js.dbp@cbs.dk

Christian F. Rostbøll

Hannah Arendt i Statskundskabens klassikere

Jurist- og Økonomforbundets Forlag,
120 sider, kr. 175,-

Hannah Arendt er med rette blevet en af Statskundskabens klassikere. Og med ligeså stor ret kunne hun også blive en del af filosofiens klassikere såfremt man lavede en sådan serie. Og sociologiens ... og så fremdeles. Hannah Arendt var i sandhed en sand intellektuel, en genuin tænker, der var i stand til spænde over flere forskellige discipliner og emner. At lave en introduktion til en tænker af sådan en status som Hannah Arendt er vanskelig. Men ikke desto mindre er der gjort et forsøg på dette. Et meget vellykket forsøg endda. Christian F. Rostbøll har begået en rigtig god introduktion til Arendts tænkning. I overensstemmelse med opdraget, nemlig at angive og illustrere Arendts fortsatte relevans og betydning for statskundskaben, formår Rostbøll at afdække Arendts store relevans og betydning for statskundskaben. Bogen formår, at komme godt rundt i Arendts forfatterskab på en kort og meget præcis måde.

Rostbøll ser ganske rigtigt, at Arendt betragter politik med stor veneration. Til forskel fra andre filosoffer, der betragter det politiske som noget, der skal overvindes, afskaffes eller begrænses mest muligt. For Arendt er det politiske det, der gør mennesket humant, forstået således at det er i den politiskes sfære, at mennesket vinder frihed. Det er handling og ikke arbejde og fremstilling, der angiver det humane i mennesket. En tese der udfoldes af Arendt i hendes efterhånden klassiske *The Human Condition* (1958). Netop denne forståelse af det politiske gør Arendt fortjent til at blive læst igen og igen. I den henseende fremstår Arendts politikopfattelse som et hårdt tiltrængt korrektiv eller alternativ til vor samtids mere eller mindre instrumentelle opfattelser af det politiske. En hvilken som helst tænsksom politolog burde gøre sig be-

kendt med Arendts revitalisering af det antikke politikbegreb. Rostbølls fremstilling og analyse af *The Human Condition* er klart og præcist. Rostbøll tager afsæt i dette værk fordi det repræsenterer nogle afgørende pointer i Arendts forfatterskab. Pointer der anvendes og forudsættes i de efterfølgende værker af Arendt, som Rostbøll behandler og kommenterer. En grundlæggende pointe hos Arendt er hendes værdsættelse af det politiske som en afgørende menneskelig praksis. Denne åbenhed overfor og værdsættelse af det politiske er udgangspunktet for Arendts analyser af revolution og totalitarisme. Arendt er en skarp iagttager af politiske fænomener, hvilket kommer til udtryk i hendes analyse af revolutioner. Revolutionen kan ses som en bekræftelse af det politisk, såfremt denne udtrykker og repræsenterer det politiske. I den egenskab hyldes den amerikanske revolution, hvorimod den franske kritiseres for at tabe det politiske af syne til fordel for sociale formål. Rostbøll ser ganske rigtigt, at Arendt, med hendes kritik af det sociales fortrængning af det politiske, kan ses som en kritiker af både Marxismen og liberalismen. Måske man kunne nævne velfærdsstaten som et institutionelt udtryk for det sociales fortrængning af det politiske? Kritikken af velfærdsstaten er måske mere relevant i dag end kritikken af marxismen forstået som en kommunistisk vision eller liberalismen reduceret til en vision om en minimalstat.

Arendt er hele tiden i stand til, at skelne mellem fænomener, der fremmer det politiske, og dermed også menneskelig frihed og pluralitet, og fænomener, der undertrykker det politiske og menneskets frihed. Totalitarismen er det monstrøse eksempel på en styreform, der totalt underlægger mennesket nogle ikke-politiske principper og hermed fastholder mennesket i ufrihed og, i værste fald, udsætter det for fysisk udryddelse. Arendt så totalitarismen som en innovativ styreform i kraft af, at denne overskrider de kategorier man hidtil havde anvendt i bedømmelsen af politi-

ske styreformer. Totalitarismens monstrøse karakteristika er dens reduktion, eller borteliminering, af det politiske til fordel for Historien, Racen, Klassen og så fremdeles, samt dens forsøg på at isolere menneskets gennem terroren og anvende denne til at få de forskellige ideologiske fantasier til at gå i opfyldelse. I tematisk fortsættelse heraf skal man læse Arendts *Eichmann i Jerusalem* om dennes retssag i Israel. Ondskaben fremstår her, ikke som et patologisk tilfælde, men som udslag af manglende omtanke. Dette værk eksemplificerer Arendts evne til at beskæftige sig med konkrete og aktuelle problemstillinger og belyse disse ud fra en politisk-filosofisk synsvinkel. Måske netop denne evne er det der kan virke mest inspirerende for nutidens politologer. Arendts forfatterskab repræsenterer på fornemste vis ambitionen om, at man med udgangspunkt i et teoretisk begrebsapparat kan sige noget væsentligt og generelt om relevante problemstillinger. Det er måske derfor en anelse skuffende at Rostbøll udpeger Habermas som den væsentlige arvtager til Arendt. Dette forbehold skyldes, at Habermas kommunikationsteoretiske paradigme synes at være så konstrueret og abstraheret fra en politisk virkelighed som overhovedet muligt. Dette er netop en tendens, der er ganske ulig Arendts intention med hensyn til refleksion og tænkning vedrørende det politiske. Arendt taber aldrig det politiske af syne. Det samme kan ikke siges om Habermas. Hvis man ville fremhæve eksempler på Arendts indflydelse, synes det måske mere relevant at inddrage Seyla Benhabib eller Richard Bernstein. Alt dette er dog skønhedspletter, der ikke skal overskygge det faktum, at Rostbøll behandler Arendt seriøst og redeligt. En anden lille kritik er, at nogle af kapitlerne er ganske korte og måske skulle man have prioriteret det således at lægge nogle af kapitlerne sammen eller simpelthen undladt disse. Afslutningsvist kan man kun konkludere, at bogen er relevant, velskrevet og en rigtig god introduktion til Arendts vigtige forfatterskab.

Søren Hviid Pedersen
Lektor, ph.d.
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet

Peter Gundelach, red. (2011)

Små og store forandringer.

Danskernes værdier siden 1981

Hans Reitzels Forlag, 251 sider, kr. 248,-

Store og små overraskelser

Dette er en overraskelsesbog – ja den kunne såmænd godt have heddet store og små overraskelser – ikke blot i denne læsers univers, men også bedømt ud fra den medieomtale, som bogen har afstedkommet: Over de sidste årtier er danskerne rykket til venstre politisk, er blevet mere tolerante over for indvandrere, mere tillidsfulde, udviser større accept af variationer i familieformer, skaber nye former for religiøsitet, er mere aktive i foreningslivet og prioriterer arbejdet højere. Individualisering og sekularisering er stabiliseret og der er ikke tale om en fragmentering af værdierne. Det er i det store hele billedet af en jævnt fremadskridende udviklingstendens, som bogens kapitler fremmaner. Faktisk er det stort set gået stødt i samme retning siden 1981 – hvis dette fortsætter, ligger der et sandt fællesskabets paradys forude.

Over 13 artikler diskuteres udviklingen i danskernes værdier på grundlag af data fra den danske værdiundersøgelse, som er en del af en international spørgeskemaundersøgelse i 44 lande. Siden 1981 er der med 9 års intervaller stillet de samme spørgsmål (for 80 pct. vedkommende) med mindre justeringer. Den sidste undersøgelse er gennemført i 2008. Datasættet er et unikt grundlag for komparative analyser i tid og rum netop på grund af den kontinuitet, der ligger i, at det er de samme spørgsmål, der stilles over tid og på tværs af lande – men det er måske også – som Gundelach nævner i bogens indledningskapitel –

dets svaghed, fordi det rejser spørgsmålet om hvorvidt de sproglige formuleringer fastholder deres betydning over tid og ikke mindst om de bevarer deres relevans i forhold til udviklingen i de teorier, som de oprindeligt udsprang af. Som det vil fremgå, er forholdet mellem den til rådighed stående empiri og den analyse forfatterne gennemfører blevet et af de kritiske omdrejningspunkter for min læsning.

Undersøgelsens spørgsmål tapper holdninger og værdier over et bredt emnefelt, der omfatter familie, arbejde, politik, religion og foreningsliv og bogen rummer en række meget forskellige analyser, både hvad angår omfang og konstruktion af det behandlede emne, nuanceringsgrad og forklaringsambition. Omfanget af inddragne spørgsmål varierer tillige i de enkelte kapitler og dataanalysen gennemføres på grundlag af forskningsspørgsmål genereret af udvalgte dele af de enkelte emneområders teorikorpus, og for en del af artiklerne, tillige ud fra det perspektiv på samfundsudvikling og de teorier om værdiændringer, som redaktørens indledende – meget informative – oversigtskapitel udstikker.

Det er religion og politik, der fylder mest i bogen med tre kapitler om religion og fire om politik. Kapitel fire »Individualisering og aftraditionalisering af danskernes religiøse værdier« af Peter B. Andersen og Peter Lühau er et af bogens mest vellykkede. Her mestres en mangefacetteret, nuanceret og interessant analyse af et relativt omfangsrigt batteri af spørgsmål – i alt fald i forhold til det datagrundlag mange af bogens øvrige kapitler bringer i spil – med udgangspunkt i en teoretisk diskussion af sekulariserings- og individualiseringsteori. Diskussionen tilbyder et fint forståelsesgrundlag for tidens modstridende og overraskende religiøsitetstryk, samlet i konstateringen af, at religiøsiteten i dagens Danmark har antaget nye former, som må forstås som individualisering snarere end

sekularisering. Alt i alt et meget læseværdigt kapitel.

Men det er bogens kapitler om politik, der byder på de store overraskelser. I Ole Borres: »De politiske værdiers udvikling« analyseres udviklingen i fire værdidimensioner: liberalisme-socialisme, materialisme-postmaterialisme, nationalisme-multikulturalisme og restriktiv-tolerant moralopfattelse over tid (hovedsagligt 1990-2008), mellem kohorter, køn, indkomst og center-periferi samt disse dimensioners placering på en højre-venstre skala. Hver dimension konstrueres ud fra forskellige sæt spørgsmål. Analysen giver overraskende resultater – tidsrummet taget i betragtning. Eksempelvis går udviklingen mod mindre liberalisme og en større blanding af liberalisme og socialisme, mod mere multikulturalisme og mere tolerance. Analysen viser, at kvinder er mere venstreorienterede og tolerante end mænd, at den stigende multikulturalisme vinder frem inden for alle generationer og at en stigende andel af de adspurgte placerer sig selv til venstre for midten på en højre-venstre skala. Konklusionen bliver, at udviklingen går mod venstre på de fleste punkter. Det overraskende her er selvfølgelig ikke mindst, at denne venstredrejning i politiske holdninger resulterer i borgerligt flertal ved tre folketingsvalg i rap: 2001, 2005 og 2007. Men forklaring følger i næste kapitel, hvor Ole Borre analyserer sammenhængen mellem politiske værdier, vælgere og partier og kommer frem til, at der er tale om en parallelforskydning i perioden 1990-2008, hvor vælgerne og partierne rykker til venstre på højre-venstre skalaen og bliver mere multikulturelle og tolerante, på en måde, der så at sige bevarer afstanden mellem partierne. Med andre ord venstredrejningen i værdier og blandt vælgere betyder ikke en større opslutning om de traditionelt venstreorienterede partier.

Det er en interessant, kompleks og elaboreret analyse, der ligger til grund for disse resulta-

ter. Den er velargumenteret og overbevisende i en grad, der næsten får læseren til at glemme det empiriske grundlag analysen bygger på – en forglemmelse, der befordres af, at forfatteren selv stort set ikke diskuterer dette. Er det eksempelvis ikke lige vidtgående nok at konstruere multikulturalisme på grundlag af et enkelt spørgsmål nemlig: hvorvidt de adspurgte er enige eller uenige i udsagnet at »danskere bør foretrækkes som arbejdskraft« (s. 124-125)? Dette spørgsmål er et ud af et batteri på fem, som godt nok alle viser samme udviklingstendens i perioden, men analysen baseres på, at tilslutningen til dette spørgsmål falder fra 53 pct. i 1990 til 25 pct. i 2008. Interessant, men kan det bære en konklusion om øget multikulturalisme? Eller handler det f.eks. om at vi er glade for at få vores morgenavis til tiden og for at udbuddet af håndværkere er blevet større med de polske arbejderes indtog? Er dette faktisk et udtryk for større accept af indvandreres kulturelle normer – som vel er det, der ligger i udtrykket multikulturalisme – i alt fald i hverdags sprogs forstand?

Peter Gundelach siger i sit indledningskapitel »Stabilitet og forandring«, at der klart er tale om en udvikling i retning af en mere positiv holdning til indvandrere. Det baserer han på udviklingen i svarene på tre spørgsmål, hvoraf det ene er identisk med det, Ole Borre lægger til grund for sin analyse. Det andet handler om restriktiv indvandrerpolitik og det tredje om holdningen til at have indvandrere som naboer. Svarene på alle tre spørgsmål viser en øget positiv holdning, så Gundelachs konklusion er umiddelbart plausibel nok. Men igen kan man spørge til hvor godt et empirisk grundlag, de foreliggende spørgsmål er? Det gør Gundelach sådan set også ved at sige, at spørgsmålet om holdningen til indvandrere ikke er blandt de bedst belyste, men denne reservation får ikke konsekvenser for konklusionerne. Man kan sætte spørgsmålstegn ved, om det giver mening – i et så ghettoiseret samfund som det danske, hvor

såvel de velhavende som middelklassen og indvanderne i stigende omgang lever i hver deres ghetto – at tillægge svaret på, hvem man ikke ønsker som nabo, betydning for holdning til indvandrere. Og hvis man endeligt gør det, så er det overraskende, at den markante stigning i modstanden mod at blive nabo til sigøjnere, som fremgår af tabellen s. 273, ikke inddrages i diskussionen af den øgede positive holdning til indvandrere – hvordan passer det ind i konstruktionen?

Man kan i nogle af bogens øvrige artikler også få en fornemmelse af, at den empiri, værdiundersøgelserne tilbyder, ikke lever op til artikelforfatternes analytiske ambitioner i den forstand, at det teoretiske skyts, der mobiliseres i analyserne skyder over det, data meningsfuldt viser sig at kunne bære. Eksempelvis i artiklen »Den fleksible familie« hvor forfatterne Per Schultz-Jørgensen og Rikke Skovgaard Christensen skitserer en familieteoretisk ramme, inspireret af pragmatisk sociologisk og socialpsykologisk tænkning, der lægger vægt på den menneskelige praksis som grundlag for menneskers menings- og betydningsdannelse (s. 39). Med denne komplekse kontekstbundne analytiske tilgang lægges der op til en interessant analyse, som den følgende diskussion slet ikke indfrier og nok slet ikke kan indfri med afsæt i de spørgsmål, der står til analysens rådighed. Spørgsmålene synes rundet af et forsøg på at tappe betydninger af modernitetsændringer, som fandt sted før den periode værdianalysen dækker – hovedsagligt op gennem tresserne. Kunne der eksempelvis ikke findes noget mere relevant at spørge til end »enig/uenig i om ægteskabet er en forældet institution« (se s. 40-41) i tider, hvor flere gifter sig og gifter sig oftere, og fejrer ægteskabet gennem er væld af ny- eller reritualiseringer? At moderniseringen er slået igennem i den periode, der ligger forud for undersøgelsen, er da også en af analysens konklusioner, men resultatet bliver i øvrigt en ret kompliceret analyse, der ender med at sige, at familieværdi-

erne tilpasser sig de nye familieformer, uden at det rigtigt bliver klart, hvad det egentlig er, analysen finder ud af. Den bringer ikke overraskelser til torvs og det skyldes ikke dens analytiske ambitioner, men måske snarere det noget altmodiske datasæt, den sætter sig for at analysere på og som lander analysen i begreber som uddybningsproces og værdimæssig konsolidering (s. 58) – begreber der leder tanken hen på Parsons snarere end pragmatisk inspireret sociologi.

Man kan også vende den om og sige: det er nu engang de data vi har, lad os få det bedste ud af dem – det er det, bogens artikler gør og det kan denne læser godt forlige sig med, fordi de fleste analyser er interessante og giver tankevækkende bud på en virkelighedstolkning. Det, jeg savner, er, at forfatterne forholdt sig mere ydmygt og kritisk til den konstruktion af virkeligheden, som deres analyser er udtryk for: her skabes Store Fortællinger, men deres fundament forekommer sine steder skrøbeligt. Skrøbeligheder kan jo ret beset være indsigtsgivende vidensgenerators, men det må læseren så langt hen ad vejen selv stå for. Til gengæld giver bogen rig lejlighed til, at man som læser kan få ryddet op i egne vante forestillinger, udviklingsfordomme og kæpheste og for min del vil jeg glæde mig ved, at den virkelighedsfortolkning bogen tilbyder, nu indgår blandt alle andre og dermed er med til at producere netop den virkelighed.

Lis Højgaard
Lektor
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Lars Bo Kaspersen, Joachim Lund og Ole Helby Petersen, red. (2010)

Offentligt eller Privat? Historiske og aktuelle udfordringer i politik og økonomi
København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 332 sider, kr. 450,-

Lars Bo Kaspersen, Joachim Lund (begge CBS) og Ole Helby Petersen (AKF) har redigeret en antologi, som fra en række *meget* forskellige teoretiske og empiriske perspektiver belyser mødet mellem »det offentlige« og »det private«. Endvidere fungerer bogen også som en status for arbejdet på Center for Business and Politics ved CBS, som blev grundlagt tilbage i 2004.

Som politolog med en forkærlighed for offentlig politik og organisationer, var min første tanke, at »offentligt« og »privat« måtte være en henvisning til den aktuelle forskning i udlicitering, konkurrenceudsættelse og offentlig-private samarbejder mv. Med andre ord, alle de temaer som dominerer den litteratur, jeg til daglig beskæftiger mig med, og som har fokus på mødet mellem offentlige og private aktører i policyprocessen. Et hurtigt kig på forfatterlisten og kapiteltitlerne vidner dog om en langt bredere forståelse af forholdet mellem offentligt og privat. Denne bredde udfoldes over 18 kapitler fordelt på tre overordnede temaer: 1) *International politisk økonomi mellem stat og marked*, 2) *Mellem private virksomhed og statslige interesser i Danmark: Koordination og konkurrence* og 3) *Politisk kultur: Forholdet mellem offentligt og privat i politisk-økonomiske organisationer og som tema i det offentlige rum*.

Lad det være sagt med det samme: Bogen udgør ikke ét fælles bidrag eller sætter ikke én egentlig fælles dagsorden for den forskningsmæssige diskussion af forholdet mellem offentligt og privat. Kapitlerne er mange, temaerne er vidt forskellige, den empiriske kontekst skifter, tidsrummet varierer stærkt, metoderne peger i alle retninger, formen kan

være alt fra det essayistiske/review-agtige til det mere omfattende, empiriske arbejde, og endelig repræsenterer forfatterne et bredt spektrum af fagtraditioner. Det sidste afspejler den tværdisciplinære sammensætning af medarbejderne på Center for Business and Politics. Som eksempel på de formmæssige yderpunkter, kan nævnes alt fra en projektbeskrivelse for et studie af de økonomiske ideers ophav (Ove K. Pedersen og John L. Campbell) over til en omfattende, empirisk undersøgelse af globale virksomheders sociale engagement (Stine Jessen Haakonsson og Antje Vetterlein). Med hensyn til fagtradition ses bl.a. politologisk forvaltningsforskning (Carsten Greve, Ole Helby Petersen m.fl.), historisk videnskab (Per Øhrgaard, Uffe Østergaard m.fl.), politisk økonomi (Suanne Borrás, Graham F. Thomsen m.fl.) og politisk teori (Tore Vincent Olsen, Christine Mossin m.fl.). Endelig får vi en omfattende rundtur i tid og rum med afstikkere til Kina, det delte Tyskland, kolonimagten Storbritannien samt historiske og aktuelle forhold i Danmark og verden som sådan. Der er noget for alle.

De 18 kapitler er bundet sammen af en kortfattet indledning, og der samles ikke op på bidragene i en samlet, afsluttende konklusion eller et efterskrift. Enkelte steder bindes kapitler sammen af krydshenvisninger i fodnoter. Et eller andet sted kunne antologien nok godt have heddet »Forskning ved Center for Business and Politics«, hvilket i sig selv rummer distinktionen mellem offentligt (politics) og privat (business). Eller sagt anderledes, så fremstår bogen som et bottom-up-projekt, der i høj grad er defineret ved fællesnævneren ved den forskning, der i forvejen bedrives ved centeret på CBS. Det tætteste vi kommer en gennemgående pointe i »offentligt eller privat?« er, at det historisk og aktuelt langt fra har været et spørgsmål om »offentligt eller privat«, men at det langt oftere er et spørgsmål om »offentligt og privat«, da de to sfærer oftest samarbejder, koordinerer eller

forudsætter hinanden – både historisk og aktuelt.

Antologien skal derfor ikke tilgås med en forhåbning om at få et samlet og systematisk indtryk af forskningen i forholdet mellem »offentligt« og »privat«. Det er da heller ikke, hvad læseren bliver lovet i redaktørernes indledning. Det har den fordel, at man som læser kan hoppe og springe frem og tilbage i bogen med retning mod lige de kapitler, der umiddelbart vækker interesse. I sidste ende er det kapitlernes individuelle kvalitet, der skal retfærdiggøre antologien. Og antologien mangler absolut ikke interessante bidrag. Her skal blot nævnes to eksempler, som samtidig viser spændvidden i forhold til problemstillingen.

I den mere klassiske ende af skalaen, giver Carsten Greve et grundigt og informativt blik på erfaringer med markedsbaseret styring af offentlige opgaver gennem det seneste årti. Udover en indføring i de centrale begreber på feltet, præsenteres man også for nogle af de til tider morsomme, uforudsete problemer, som introduktionen af private aktører i offentlig regi byder på. Som eksempel kan nævnes Arrivas børnesygdomme med at skaffe lokoførere til nyvundne jernbanestrækninger, fordi DSB med sit monopol på uddannelse af lokoførere ikke havde voldsomt travlt med at agere læreplads for konkurrenten. Greves artikel er dog en ret urepræsentativ repræsentant for antologien. Oftest er blikket rettet mod langt mindre oplagte eksempler på offentlige-private relationer. Et eksempel er Lars Bo Kaspersen og Jeppe Strandbergs interessante kapitel om offentlige-private partnerskaber i mødet mellem kartografien, som en privat praksis, og statens behov for at definere eget territorium. Forfatterne viser, at kortfortegnelsernes rolle i statsdannelsesprocessen har taget form af et langstrakt offentlig-privat partnerskab gennem historien.

For enkelte kapitlers vedkommende bliver man en anelse i tvivl om, hvori relationen mellem offentligt og privat består. F.eks. får vi aflivet »Myten om de store danske virksomheder i globaliseringen« i et kapitel med samme navn. Kapitlets systematiske gennemgang af Danmarks 22 største virksomheder viser, at deres grad af globalorientering langt fra er så omfattende, som man oftest kunne fristes til at tro i den offentlige debat. Det er selvfølgelig en interessant og væsentlig information om det »privates karakter«, men sættes først for alvor i relation til »det offentlig« over kapitlets allersidste linjer. Og så genoplives globaliseringsmyten i øvrigt i indledningen til det efterfølgende kapitel om virksomhedernes sociale engagement. Nuvel, det er nogle gange antologiens væsen, at hvad der afvises i konklusionen i ét kapitel, udgør præmissen i det næste.

Når det er sagt, så indeholder antologien stadig massevis af spændende bidrag, som både vil interessere fagfolk, men som også vil kunne indgå i undervisningen på både grunddelen og kandidaten på studier som statskundskab, historie, sociologi og andre fag, der beskæftiger sig med tidligere, nuværende og fremtidige spændinger i forholdet mellem offentligt og privat. En række kapitler er endvidere så velskrevne, at de vil være spiselige for mange samfundsinteresserede lægmænd. De færreste vil finde alle kapitler lige interessante – til det er antologien en *for* blandet affære. Heldigvis vil kapiteltitlerne eller de mange velkendte forfatternavne være rigelige hjælp til at guide læseren i retning af relevant stof. God jagt!

Asmus Leth Olsen, cand.scient.pol. og ph.d.-stip.
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Søren Flinch Midtgaard (2010)

John Rawls – Statskundskabens klassikere
Jurist- og Økonomforbundets Forlag,
København, 107 sider, kr. 175,-

Rawls og retfærdighed

At John Rawls hører med i en serie om statskundskabens klassikere vil de fleste være enige i. Statskundskabens klassikere er en serie af introduktionsbøger til de politiske teoretikere, som har haft stor betydning for den politiske videnskabs udvikling og teoretiske orientering. Bøgerne består af introduktioner til de forskellige forfatterskaber samt en væsentlig hovedtekst fra forfatterskabet. Seneste bog i denne række er om den amerikanske filosof John Rawls.

Statskundskab står ligesom alle andre fagdiscipliner på skulderne af de teoretikere, som igennem tiden har betonet forskellige aspekter af den politiske virkelighed. Derfor er det vigtigt at kende statskundskabens klassikere. Mange af politologiens kerneområder er direkte affødt af tankegods fra den politiske idehistorie. Valgforskning er blandt andet relevant, fordi en omfattende demokratilitteratur har beskrevet vigtigheden af demokratisk legitimitet og repræsentativitet. Andre politiske ideer handler om social retfærdighed og fordelingsprincipper, som er hentet fra den politiske filosofi.

Det er i dette lys, det er relevant at læse Rawls' artikel fra 1958 om »Retfærdighed som fairness« i dansk oversættelse. Det er forfriskende at læse Rawls' retfærdighedsteori uden det noget kryptiske begrebsapparat, som Rawls senere udvikler i bogen *A Theory of Justice* (1971). Det gælder f.eks. begreber som »uvidenheds slør« og »den oprindelige position«. Retfærdighed som fairness rummer kernen af Rawls' retfærdighedsteori. Men hvad mener Rawls med, at vi skal forstå retfærdighed som fairness? Bogens introduktion forsøger at give to svar herpå. For det første at vi skal forstå den rawlsianske ret-

færdighedsteori som en metode eller procedure til at finde frem til de samfundsprincipper, vi kan blive enige om er retfærdige. For det andet at vi skal forstå Rawls' retfærdighedsteori som en teori om den grundlæggende struktur i det politiske samfund. Der er altså to spørgsmål tilstede: hvordan kan vi opnå viden om retfærdighed samt hvilke principper karakteriserer retfærdighed? Forklaringen på, hvorfor Rawls definerer retfærdighed som fairness, skal findes i hans afvisning af intuitive retfærdighedsprincipper. Retfærdighed er ikke primært et spørgsmål om det gode (a priori), men derimod et spørgsmål om den rette procedure til at finde frem til, hvad der kan betragtes som det mest retfærdige.

Det er blevet sagt, at Rawls' procedureretfærdighed indstifter den moderne politiske teori. Men hvad er så skelsættende ved Rawls' forståelse af retfærdighed? Der er blandt andet to ting. For det første at Rawls' retfærdighedsbegreb er knyttet til deltagernes accept af fælles praksisser som retfærdige. For det andet at retfærdighedsbegrebet ikke kan reduceres til et spørgsmål om deltagernes personlige interesser. Rawls er både kritisk overfor retfærdighed forstået som intuitive metafysiske ideer om det gode samfund og utilitaristiske ideer om det gode.

Ambitionen er at formulere en midterposition, der inddrager deltagerne uden at hævde at moralske spørgsmål er et spørgsmål om individuelle interesser og nytte. Ifølge Rawls er retfærdighed ikke en udtømmende kategori for alle moralske dilemmaer. Retfærdighed er ikke en omfattende vision om det gode samfund, men omhandler udelukkende den type af dilemmaer, som forekommer indenfor politiske og sociale relationer med tydelige interessekonflikter. Retfærdighed er et spørgsmål om, hvordan man mest retfærdigt løser konflikten mellem individuelle præferencer og hensynet til andres præferencer. Den centrale ide er med andre ord, at retfærdighed ik-

ke primært er et spørgsmål om moral, men snarere et spørgsmål om »fairness«. Men hvad er fairness? Ifølge Rawls er fairness et sæt af regler for sociale institutioner. På samme måde som i skak, er deltagerne nødsaget til at overholde og acceptere det politiske spils regler for, at der kan være tale om et spil. Det vil sige, at det er deltagernes accept af samfundets grundlæggende regler, som muliggør et retfærdigt politisk samfund.

Hvordan denne ide om samfundets grundlæggende struktur nærmere skal forstås, er blevet diskuteret vidt og bredt. I Søren Flinch Midtgaards introduktion til Rawls redegøres der for tre udlægninger. Den grundlæggende struktur forstået som (1) institutioner, der regulerer de grundlæggende betingelser for socialt samarbejde; (2) fænomener (f.eks. handlinger/valg og uformelle og formelle institutioner), der har betydning for fordelingen af fordele og ulemper mellem individer samt (3) statslige institutioner, der tvinger individer. Det er dog uklart, hvorvidt forfatteren betragter disse tre udlægninger som analyser af Rawls' egen forståelse eller snarere en kritisk rekonstruktion (se f.eks. G.A. Cohen 1997). I det hele taget er det bemærkelsesværdigt, at forfatteren underbetoner, hvis ikke helt udelader, den omfattende kritiske diskussion af Rawls' retfærdighedsteori.

En anden vigtig del af introduktionen berører Rawls' ide om, hvordan vi bliver enige om hvilke samfundsprincipper, der bør betragtes som retfærdige. Søren Flinch Midtgaard læser begrebet om procedureretfærdighed ind i den danske og til dels nordiske diskussion af videnskabelig værdirelativisme. Selvom der er tale om et interessant forsøg, er sammenligningen ikke tilstrækkeligt gennemført. Videnskabelig værdirelativisme handler om, hvorvidt det er muligt at opnå videnskabelig viden om såkaldte »normative« egenskaber (værdier). For at kunne besvare dette spørgsmål, kræver det en nærmere specifikation af,

hvad der menes med videnskabelig viden og ikke mindst med normative værdier. Uanset hvorvidt det antages, at normative værdier kan være sande eller falske (kognitivism), eller at normative værdier er udtryk for f.eks. egeninteresser (non-kognitivism), er spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at opnå videnskabelig viden om normative værdier et af de mest relevante spørgsmål i nyere politisk teori. Den videnskabelige værdirelativisme, som den er formuleret af blandt andet Gunnar Myrdal og Erik Rasmussen, forholder sig udelukkende til sidstnævnte spørgsmål (Scavenius, *forthcoming*). De udtaler sig ikke om, hvorvidt vi har ikke-videnskabelig viden om moralske spørgsmål. Men denne distinktion overses i denne introduktion til John Rawls. Distinktionen er dog afgørende i forhold til introduktionens diskussion af, hvorvidt Rawls' teori om fairness kan betragtes som en løsning på den videnskabelige værdirelativisme. Det centrale spørgsmål er, hvorvidt det giver mening at karakterisere Rawls' forståelse af retfærdighed som en »videnskabelig praksis« prima facie. En anden udlægning vil lægge vægt på proceduren som en *politisk* og *social* praksis for begrundelse af retfærdighedsprincipper, der inddrager alle samfundsmedlemmer. I så fald forholder Rawls sig til et fundamentalt andet spørgsmål end spørgsmålet om videnskabelig værdirelativisme, hvorfor sammenligning kan synes vildledende.

Det er en fremragende ide med en serie om statskundskabens klassikere på dansk, og det er rigtigt af redaktørerne at inddrage Rawls. Dog kan man til tider komme lidt i tvivl om, hvem bogens egentlige målgruppe er. Hvis målgruppen er studerende og forskere, som allerede er bekendte med Rawls' teorier og kan se de forskellige interne spændinger og diskussioner, ville det være interessant med en indføring med flere nye betragtninger. Hvis bogen omvendt er henvendt til den studerende, der ikke kender Rawls i forvejen, kunne man have foretrukket en bredere, me-

re neutral og klassisk introduktion. Diskussion skader som bekendt aldrig, og Søren Flinch Midtgaard går et godt stykke ad vejen for at give stof til eftertanke hos danske læsere.

Theresa Scavenius
Ph.d.-stipendiat
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Referencer

- Cohen, G.A. (1997), »Where the action is: on the site of distributive justice«, *Philosophy & Public Affairs*, 26(1): 3-30.
Scavenius, T. (forthcoming), »Videnskabelig værdirelativisme og politiske værdier« *Politica*.

Tanja Frederiksen og Sigge Winther Nielsen (2010)

Projekt Løkke
Gyldendal, 324 sider, kr. 299,95

Politiske biografier er en populær genre i disse år. Politik er under indtryk af den hastige udvikling i medieteknologien blevet stadig mere personliggjort, og den danske mediekultur har næppe gjort problemet mindre. På den baggrund er det måske ikke så overraskende, at der udkommer endnu en biografi over landets statsminister, dog vel at mærke en statsminister, som endnu ikke er blevet testet ved et valg. Der foreligger allerede en biografi over Løkke af Niels Krause-Kjær, og denne bog har – ligesom i øvrigt en portræt bog om Løkke af Kirsten Jacobsen fra 2006 – det store fortrin, at Løkke selv medvirker som kilde. Det gør han ikke i Winther Nielsens og Frederiksens bog, måske fordi Løkke Rasmussen har vurderet, at gevinsten i form af rosende omtale ikke stod mål med indsatsen i tilfældet Krause-Kjær og Jacobsen. Som udgangspunkt er kravene til denne bog altså betydelige: Der skal være noget andet i

Nielsens og Frederiksens bog, som opvejer Løkkes fravær.

Bogen er tydeligvis ikke tænkt som en promovering af Løkke Rasmussen. Forfatterne markerer ganske vist tidligt en vis sympati for statsministeren, men det er dog en sympati, der som siderne vendes fremstår mere og mere tyndslidt og til sidst mere minder om almindelig høflighed iblandet dulgt kritik. Bogen er ikke helt almindelig, idet den er frugten af et samarbejde mellem en politolog og en journalist. Denne form for samarbejde må som udgangspunkt hilses velkommen, så længe resultatet ikke bliver et fald i de metodiske standarder og det videnskabelige ambitionsniveau. I dette tilfælde synes samarbejdet som helhed at have været en gevinst. Bogen er således usædvanligt velskrevet, og man fornemmer, at Frederiksens omfattende journalistiske netværk og erfaring med interviews har været til stor nytte for Winther Nielsen, hvis speciale mere er den politiske psykologi og den politiske markedsføring. Winther Nielsen har dog formentlig også i en vis udstrækning kunnet trække på et netværk, han opbyggede i sin tid som ansat i Finansministeriet.

Først et par kommentarer til bogens metode. Politiske biografier er metodisk vanskeligt terræn. Risikoen er særlig stor, når der er tale om en aktiv politiker, idet forskerens eller forfatterens kilder naturligt vil have en interesse i at påvirke politikerens fremtidige karriere. I dette tilfælde har forfatterne bl.a. benyttet sig af interview-metoden, hvilket kan forekomme naturligt, men uden at man som læser får noget som helst at vide om de ca. 200 interviews, der er tale om. Vi får blot at vide, at der er tale om ... »kolleger, chefer, embedsmænd, forhandlere eller modstandere«, men den relative fordeling mellem disse kategorier bliver man ikke oplyst om, og alle disse kilder er anonyme. Anonymitet kan være nødvendig, når genstanden for bogens analyse er nuværende og både aktiv og magt-

fuld. Ikke desto mindre rejser det nogle spørgsmål, som har at gøre med analysens troværdighed. Hvordan skal man på disse vilkår vurdere bogens påstande? Det kan kun ske gennem konfrontation med andre kilder og analyser, egen viden eller logisk analyse af argumentationsformen. Frederiksen og Winther Nielsen har udover interviews også støttet sig til en lang række trykte kilder og akademiske sekundæranalyser. På s. 320 henvises der således til ... »et hav af politiske og akademiske bøger«, som forfatterne har læst. På den baggrund kan det undre, at bogens litteraturliste er ganske kort (på under 2 sider). Man kunne i det mindste have anført typen af skriftlige kilder, som har været benyttet, og navnene på de ministerier og andre offentlige myndigheder, hvorfra man har rekvireret materiale.

Dette er dog samtidig en meget læseværdig og velskrevet biografi, som med stort overblik fører læseren op igennem Lars Løkke Rasmussens politiske liv med fokus på karrieren og relativt få afstikkere til privatlivet. At Løkkes familieliv er blevet skånet er et af bogens sympatiske træk. Forfatternes holdning til statsministerens person skinner klart igennem i bogens sidste del, hvor forfatterne mere kontant men også ganske overbevisende gør det politiske regnskab op efter klimakonferencen. Et efterskrift har fået overskriften »tid til forandring«, og her bliver forfatterne pludselig mere forsigtige og giver bogens hovedperson den cadeau, at han nu endelig er trådt ud af Foghs skygge. Måske har man også ønsket at gardere sig i forhold til den mulighed, at Fogh overlever næste valg.

Hvor meget nyt får man så at vide om statsministeren i denne bog, kan man spørge? Er der oplysninger eller analyser, som kan få læseren til at glemme det brogede miljø i en dansk DSB-kupe på 2. klasse? Det vil jeg mene, der er. Man tror f.eks. ikke sine egne øjne, når man på s. 299 læser, at statsministeren på et regeringsseminar på Havreholm slot

i starten af 2010 ophidset erklærer, at »han ikke vil stå i spidsen for en valgkamp, der indebærer en afskaffelse af efterlønnen..det fører ikke til andet end en situation, hvor den politiske energi lægges et forkert sted«. Læseren får i det hele taget et godt indtryk af, at politik også er følelser og passion, og til illustration af den pointe er Løkke en udmærket case. »Politik handler om at have overskud«, som én af Løkkes kollegaer formulerer det. Fogh supplerer med bemærkningen »gør en stor mand af ham, men gør det langsomt« – og det er møntet på Løkke. Disse sentenser er et tidligt refræn til den senere og ret choke-rende analyse af klimakonferencen, hvor man bekræftes i det indtryk, at nok er Løkke en fremragende taktiker, men han er også lidt strategisk, og kaotisk, egenrådig og ubeslutsom, og så lider han af en tendens til selvovervurdering, der nærmer sig »gå på vandet« syndromet. Man er også efter læsningen af denne bog i tvivl, om manden har det fysiske og intellektuelle overskud, der skal til for at lede nationen. En politiker, som har rod i kommunalpolitikken, er ikke nødvendigvis den bedst egnede til at lede Danmark i globaliseringens og europæiseringens tidsalder. Det skorter ikke på hårdtslående citater om bogens hovedperson, især i bogens sidste del, og dermed bekræfter bogen i sig selv, at Løkke siden klimatopmødet ikke har været genstand for den respekt, en statsminister normalt er genstand for. Hans Engell slår vel rekorden i brutalitet med bemærkningen om, at Løkke »skal holde op med at ligne en pryglet hund«. Denne anmelder har ikke den indsigt, som skal til for i detaljer at vurdere, hvem der havde ansvaret for fiaskoen ved klimatopmødet, men denne bog øger i hvert fald ikke ens respekt for den danske regerings indsats. Bogen retter dog lidt op på det medieskabte indtryk, at det var Løkke alene, som var ansvarlig for fiaskoen. Nok har Løkke problemer med FN-procedurene og er alt for fokuseret på alliancen med USA, men hans rådgiver Bo Lidegaard begår også fejl, og set i bagklogskabens lys fremstår fyringen af

Thomas Becker som en alvorlig fejl. Personligt, mener jeg også det var en fejl, at man placerede Steffen Smidt, en mand, som efter mange år i EU anskuer verden gennem EU-briller, på en så central post, som man gjorde. Det var tværtimod en person med rygmarvs-fornemmelse for FN-systemets virkemåde, man havde brug for på den post, når nu Becker ikke skønnedes at være gangbar. Efter læsningen af bogen står man tilbage med det triste indtryk, at ingen i det internationale miljø vil tage Danmark alvorligt de næste 20 år, og det begynder at dæmre for én, at landets leder bedriver udenrigspolitik med kommunalpolitikens uformelle metoder. Denne anmeldelses forfatter har da også i stille stunder spurgt sig selv, hvorfor Løkke Rasmussen ikke trådte tilbage efter ydmygelsen i december 2009 i stedet for blot at fortsætte, som om intet var hændt. Det er som bekendt kun i det britiske Overhus, at der findes et liv efter den politiske død.

Frederiksen og Winther Nielsen har alt i alt leveret et godt stykke arbejde og får vel også undervejs med takt sagt nogle sandheder, som skulle siges på et tidspunkt. Deres politiske fornemmelse er beundringsværdig. Der er dog ét sted, hvor jeg tror de fejlvurderer og måske også undervurderer Lars Løkke: Det er i analysen af kommunalreformen, hvor forfatterne ganske vist nævner, at den efterfølgende udligningsreform groft favoriserede venstre-folkene i Vestjylland, hvis støtte Løkke skulle bruge til at blive partileder, men de overvejer ikke den dristigere tolkning, at Løkke lige fra han første gang fik ideen til kommunalreformen havde udligningsreformen i baghovedet, og at det var denne reform og dens taktiske fordele, der optog ham, snarere end sygehuse og dovne amter. Overbetalingen af privathospitalerne er en sag, som forfatterne ikke kommer så langt i, og man undrer sig over, hvorfor Løkke kæmper så ihærdigt for privathospitalerne, også set i lyset af, at han oprindeligt ikke hørte til de mest

liberale i partiet Venstre men tværtimod i sin ungdom var placeret på VU's venstrefløj.

En af denne bogs sekundære meritter er, at den kan bruges til at gengive unge menneskers interessen for politik. Her er dueller på ord og gode ideer og natteliv med dans på bordene. Og forfatterne bemærker et sted stilfærdigt, måske også lidt appellerende, at dansk politik i disse år mangler politikere med format, som tør vende det døve øre til pressen.

Thomas Pedersen
Lektor
Institut for Statskundskab
Århus Universitet

**Peter Garde, Svend Erik Andersen,
Torben Rasmussen og Jens Tolstrup,
red. (2010)**

Danmarks Arresthuse
Jurist- og Økonomforbundets Forlag,
324 sider, kr. 500,-

Med lov skal man land bygge står der skrevet over Københavns Byret på Nytorv, og domstolens rolle som den dømmende instans er da også de fleste bekendt. Det er næppe heller forbundet med den store overraskelse, at nogle af samfundets mindre heldige medborgere efterfølgende afsoner deres straf i dertil indrettede fængsler og lukkede institutioner. Lidt i skyggen (sic) af denne velinstitutionaliserede retspraksis finder vi landets arrester, der fungerer som mellemstation for de under anklage, der af retten vurderes som værende uegnede til at gå frit omkring i samfundet indtil domsafsigelsen.

I et historisk perspektiv har arresthusene således altid været uomtvisteligt forbundet med udøvelsen af lov og ret. Som midlertidig opbevaringsfacilitet kan arresthuse faktisk dateres tilbage til en tid, hvor der ikke fandtes egentlig frihedsberøvelse som straf, men

hvor synderen udelukkende sad midlertidig indespærret indtil en mere korporlig straf kunne blive fuldbyrdet, typisk i form af dødsstraf, gennemptrygling eller landsforvisning. Arresthusenes midlertidige karakter, kombineret med datidens noget mere afstumpede menneskesyn, gjorde et ophold i skyggen til en lidet behagelig oplevelse. Datidens praksis med at indsætte arrestforvareren i arrestantens plads i tilfælde af fangeflugt, har næppe heller tilskyndet til en specielt human behandling af de indsatte. At man tillige indtil midt i det 18. århundrede opererede med en privat strafferetspleje, hvilket vil sige at forurettede selv måtte oppebære alle udgifter i forbindelse med søgsmål og efterfølgende forvaring af tiltalte indtil domsafsigelse, har uden tvivl ført til en særdeles arbitrær drift af landets arresthuse. Det var således først ved vedtagelsen af »*Forordningen om Fængslernes bedre Indretning, og de Fangnes Underholdning*» i 1793 og den efterfølgende kongelige resolution »*Om Varetagtsfængslernes bedre Indretning*» fra 1841 at indsattes rettigheder overhovedet blev et legitimt emne for debat. Meget har siden ændret sig i takt med samfundsudviklingen, hvor ikke mindst de stadigt stigende krav til øget effektivitet og en mere tidssvarende indretning har manifesteret sig i form af et centraliseret arrestvæsen med færre og større enheder. At denne udvikling afspejler en mere generel samfundstendens, kan man forvisse sig om ved at se nærmere på specielt politi- og domstolsreformen, hvor netop spørgsmålet om effektivisering gennem strukturel fortætning også har været en gennemgående intention.

Ovenstående problemstillinger er et udpluk af de mange temaer, der tages under kyndig behandling i *Danmarks Arresthuse*. Det er et flot indbundet værk i det tidstypiske *coffee-table* format, hvor de mange billeder indgår i et tæt sammenspil med den relativt begrænsede tekstmængde. Bogens kapitler er bygget op omkring en historisk og visuel gennemgang af landets 36 arrester i provinsen og 3

fængsler i hovedstadsområdet, som fungerer som arrester. Typisk indledes der med en historisk anekdote, hvorefter bygningens udvikling gennemgås kronologisk, suppleret med specifikke nedslag i enkeltepisoder. Værket har således en udtalt lokalhistorisk karakter, hvor beskrivelsen af arresthusene varierer i takt med kildegrundlaget, og det kan derfor være svært at konkludere noget mere generelt på tværs af de enkelte afsnit. Som læser griber man da også til tider sig selv i at undres over, hvorvidt bogens ærinde »blot« er videreformidlingen af en række historiske fakta – en tilgang der naturligvis er helt legitim. Man kunne dog også med fordel have anlagt en mere kritisk og diskuterende vinkling på emnet, der kunne have fungeret som bindeled mellem de enkelte kapitler. Men måske denne efterlysning først og fremmest er produktet af en udpræget politologisk arbejdsskade hos undertegnede?

Bortset fra ovennævnte anke er der intet at udsætte på værkets sproglige og indholdsmæssige kvaliteter, hvor tidligere kriminaldommer Peter Garde, kyndigt suppleret af Torben Rasmussen og Jens Tolstrup (begge fra Fængselshistorisk Selskab) gør et forbilligt arbejde med at formidle anekdoter og historiske fakta. Der skrives med stor indlevelse og man fornemmer tydeligt det omfattende researcharbejde, der ligger til grund for de enkelte beretninger.

Bogen er tillige – som genren nu fordrer – rigt illustreret med billeder af Danmarks arresthuse taget af fotograf Svend Erik Andersen, der også stod for billedsiden til publikationen Danmarks Tinghuse. Billedformen er neutral og man kigger ofte med over skulderen på de indsatte når de er i gang med dagens gøremål på værkstedet, i fælleskøkkenet eller på gårdtur. En tilgang der loyalt og nøjternt dokumenterer både stort og småt fra dagligdagen bag murene uden på noget tidspunkt, at forfalde til unødvendig staffage, hvilket fornemt komplementerer teksten. Man fornemmer således tydeligt, hvordan landets arresthuse i takt med tidsånden har udviklet sig fra kolde afvaskninger, tortur og uhumske fangehuller til bordtennis, keramikværksted og statskontrolleret smiley-godkendelse af kantinemaden.

Samlet set har vi derfor at gøre med et værk, der på en saglig og velillustreret facon guider læseren igennem de danske arresthuses historiske udvikling. *Danmarks Arresthuse* kan således anbefales til alle, der ikke blot ønsker at studere dette emne specifikt, men også som en mere general illustration af hvordan samfundet behandler dets mest marginaliserede medborgere.

Morten Sten Andersen
Ph.D. studerende
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet